

JOSEP M.^o MARQUÈS I PLANAGUMÀ

CLAUSULES D'EVICCIÓ D'ALGUNS NOTARIS GIRONINS
DEL SEGLE XIII *

Els contractes de translació de domini, i en particular les escriptures de venda s'han redactat des del segle XIV fins al 1755 amb clàusules llatines força estereotipades. La *Novísima Recopilación*,¹ en ordenar que les escriptures s'estenguessin en llengua intel·ligible per als contractants, contribuï a podar l'abundància de clàusules que allargaven innecessàriament els actes notariais.

L'evolució de la redacció de les escriptures cau de ple dins l'àmbit de la història dels textos. Si en la conservació de les clàusules dels contractes poden ser factors determinants la tradició i la inèrcia, en la seva variació poden detectar-se influències diverses. Les dels formularis tot primer. ¿Quins formularis seguien els notaris de les poblacions del bisbat de Girona al s. XIII? La hipòtesi que l'escriptura s'estén seguint una pauta, no per ésser òbvia és dispensada de prova. També pot pensar-se que el progrés de la ciència jurídica influeix en la variació de les fórmules. En un i altre

* Hom trobarà un model d'escriptura en llatí amb la nomenclatura de les clàusules a Fèlix M. FALGUERA, *Formulario completo de notaría*, Barcelona 1862, pp. 247-249. Pel demés creiem que la clàusula d'evicció no ha estat estudiada, ni, de manera més general, el procés d'adopció de les altres clàusules dins les escriptures de translació de domini. Maria T. FERRER I MALLOL, *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes*, dins «Estudios históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», IV, Barcelona 1974, p. 30, manifesta el seu propòsit de no ocupar-se d'aquest tema i no refereix bibliografia catalana sobre el mateix. Michel ZIMMERMANN, *Un formulaire du Xème siècle, conservé à Ripoll*, dins «Faventia» 4/2 (1982), 25-86, aprofundeix principalment les fórmules de donació. Les fórmules editades per Ferran VALLS I TABERNER, *Un formulari jurídic del s. XII*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español» 3 (1926), 508-517, contenen un sol model d'escriptura de venda, que, tanmateix, desconeix l'evicció. L'article de la senyora Luisa CUESTA GUTIÉRREZ, *Un formulario inédito de Cataluña*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español» 11 (1934), 479-486, analitza els models d'escriptures que tenia a disposició el notari barceloní Francesc Safont († 1621) i que constitueixen avui el Ms. BN Madrid núm. 305; es tracta de fórmules massa tardanes per a ésser comparades amb les que presentem.

1. Llei 28, tít. 15, llib. 7.

cas la història dels textos té interès a descobrir varietats i relacionar-les entre elles. Des d'un altre punt de vista, opinem també que un millor coneixement dels formularis notariais podria contribuir a l'alleugeriment de l'edició de documents històrics, especialment dins col·leccions documentals, on una o moltes clàusules poden trobar-se reiteradament repetides.

Ací ens limitarem a una sola clàusula, d'ús excepcional fins a principis del s. XIII, i que es consolidà i amplificà durant la mateixa centúria, fins a adoptar la fórmula que havia de conservar per tot el temps que les escriptures es redactaren en llatí; la clàusula d'evicció. Es tracta d'un text que s'introduí i desenvolupà ràpidament i que arribà a tenir una llargada ben gran.

En una primera exploració del tema de l'adopció de la clàusula d'evicció ens limitem a unes poques fonts. De l'Arxiu Diocesà de Girona ens referirem al *Cartoral de Rúbriques Vermelles*, que tenim en curs d'edició, i als pergamins de la Mitra. Del monestir de Roses tenim un cartoral, conservat també a l'esmentat arxiu. Pel monestir d'Amer ens servirem de la col·lecció documental, conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que Esteve Pruença estudià a la seva tesi doctoral. I comptem també amb un bon conjunt de pergamins de Vilabertran que es troben en curs de catalogació a la Biblioteca de Catalunya.

No és fàcil trobar un mètode de comparació de textos adequat a la naturalesa i forma d'evolució dels que ací hem d'analitzar. Els sistemes que s'usen per a les edicions crítiques no s'adapten ben bé al nostre objectiu. Per això assagem ací una forma de presentació de textos que ens sembla clara i sistemàtica, tot reservant-nos de reformar-la en un treball més extens i exhaustiu.

La figura jurídica de l'evicció

La paraula «evicció» té el sentit d'«expulsió». És víctima d'evicció aquell que és privat del seu dret per autoritat de justícia, perquè es demostra que el seu dret no subsisteix. Així, per exemple, en cas que un comprador hagués adquirit una cosa de qui no en tenia la propietat, sinó només l'usdefruit, el propietari pot promoure una acció judicial que privarà l'adquirent del seu dret.

Per això, en l'acte de contractar, el comprador ha de rebre del venedor la garantia que podrà gaudir de la cosa comprada, i la seguretat que serà indemnitzat si aquest gaudi fos impedit per una pertorbació de dret, és a dir, per una acció exercitada sobre el mateix comprador per terceres persones que pretenen tenir dret sobre la cosa.

D'aquesta eventualitat deriva la presència a les escriptures de transmissió de domini, principalment a les de compravenda, de la clàusula d'evicció, avui dita d'evicció i sanejament. Per ella el venedor s'obliga a respondre al comprador de qualsevol reclamació que un tercer interposés sobre la cosa venuda en virtut de causa anterior al contracte i a indemnitzar-lo (sanejament) per aquest concepte.

L'inici de la presència de la clàusula d'evicció als contractes del s. XIII es relaciona amb la introducció del dret romà al país. També caldrà investigar-la a partir de formularis notariais contemporanis. Nosaltres l'examinem des de la praxi, servint-nos exclusivament d'escriptures atorgades.

Els conceptes de la clàusula

Heus ací un exemple de clàusula d'evicció, inclosa pel notari de Girona Guillem des Quer el 1320, a l'escriptura de venda que féu l'abadessa Cecília de Valldaura a una confraria de Santa Maria de la Seu de Girona dels delmes de la Barroca, parròquia situada entre Amer i Sant Martí de Llèmena.² Amb números i conceptes en destaquem l'articulació:

1.1. (*Promesa de mantenir la venda en pau*) Promittentes per firmam stipulationem, per nos et per omnes successores nostros, vobis et successoribus vestris et subscripto notario tamquam publice persone,

1.2. predicta omnia et infrascripta a nobis et predictam vendicionem semper vobis et successoribus vestris facere habere, tenere et possidere in pace et secure contra cunctos.

2.1. (*Participació en un eventual plet*) Et si forte questio aliqua vel demanda vobis vel eis in predictis per aliquem vel aliquos moveretur, promittimus vobis et vestris quod incontinenti ante litis contestationem et cause ingressum ponemus nos ante vos et eos

2.2. et suscipiemus in nos totum onus litis et questionis et totam causam sive causas, tam principales quam appellationum, ad effectum ducemus a principio usque in finem

2.3. et inde vos et eos deffendemus et indemnes servabimus de omni interesse in iudicio et extra, expensis nostris.

3.1. (*Hipòtesi de participació del comprador en el plet*) Vel vos vel ipsi, si volueritis, possitis dictam causam sive causas ducere per vos vel per procuratorem seu procuratores vestros,

3.2. electione super hoc vobis et vestris servata,

3.3. et non teneamini hoc nobis vel successoribus nostris denunciare, remittentes vobis et eis ex pacto necessitatem denunciandi,

3.4. et si forte vos vel ipsi dictam causam sive causas per vos vel per procuratorem seu procuratores duxeritis,

2. *Cartoral de Rúbriques Vermelles* (en endavant RC, núm. 145).

3.5. promittimus vobis et eis quod restituemus vobis et eis omnes expensas, misiones, dampna, gravamina et interesse quas et que in dictas causas vel occasione earum sustinueritis vel feceritis in iudicio vel extra,

3.6. sive obtineatis in ipsa causa sive causis, sive subcumbatis,

3.7. et quicquid vel quantum a vobis in iure evictum fuerit de predictis, super quibus omnibus credamini vestro simplici verbo, sine testibus et iuramento.

4.1. (*Obligació de béns*) Et pro predictis omnibus et singulis attendendis et complendis et de evictione et interesse,

4.2. obligamus vobis et successoribus vestris et subscripto notario nos et omnia bona nostra ubique habita et habenda.

A les altures de l'any 1320 la clàusula d'evicció havia assolit a les terres gironines, i en particular entre els notaris de la seva capital, una estructura sòlida i amb poques variants. Una construcció semblant es troba a moltes escriptures de la segona meitat del segle anterior. Creiem, per tant, que ens trobem davant d'un text típic. Hi hem remarcat l'existència de quatre conceptes principals. Primerament, el venedor garanteix no sols les pertorbacions de dret, sinó també les de fet. Segonament, es contempla la hipòtesi d'un plet, o pertorbació de dret; el venedor es compromet a constituir-se part en ell. El tercer concepte, partint de la mateixa eventualitat, ofereix una alternativa; si el comprador prefereix intervenir directament al plet d'evicció, el venedor s'obliga a refer-li les despeses que hagi de fer per aquesta causa. El quart, finalment, vincula uns béns del venedor al compliment de les promeses fetes.

A fi que la longitud del text no desorienti el lector, cal advertir que està construït amb dues menes d'expressions. Com en una paret, s'hi troben ciment i maons. Els maons són expressions jurídiques de sentit molt precís; «de evictione obligamus» o bé «si forte questio aliqua moveretur». La majoria dels verbs del text tenen aquest caràcter; la supressió d'un d'ells podria deixar la clàusula coixa i sense sentit. Altres expressions, en canvi, tenen una funció que podríem qualificar com de farciment. El venedor podria prometre al comprador (1.1.) designant-lo senzillament amb el pronom «vobis». Però pot fer-ho també amb una expressió plena de cauteles: «vobis et successoribus vestris et subscripto notario tamquam publice persone». O bé el mateix venedor pot referir-se al plet que podria sorgir (2.2.), dient: «suscipiemus totam causam». I pot també allargassar l'expressió d'aquesta forma: «suscipiemus totam causam sive causas, tam principales quam appellationum».

Com és natural, la nostra comparació de textos, bo i tenint en compte tots els elements continguts a la clàusula, ateses les funcions diverses dels conceptes jurídics i de les expressions de farciment, remarcarà sobretot l'evolució del vocabulari que vertebrava veritablement la clàusula.

Contractes sense clàusula

Totes les escriptures de compra-venda han de contemplar d'alguna manera la hipòtesi que un plet vingui a destorbar la pacífica possessió del comprador. A Girona i a tants altres indrets, fins a finals del s. XII això era dit de forma ambígua i imprecisa, incloent aquesta hipòtesi en expressions genèriques. Així succeeix amb la que transcrivim a continuació:

Si quis autem hanc scripturam vendicionis venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vindicare quod inquirat, sed componat iste alaudim in triplo cum sua melioracione, et in antea hec scriptura vendicionis maneat firma omni tempore.

No es troba ací cap al·lusió verbal ni conceptual a la possibilitat d'evicció. No obstant, l'obligació de «componere in duplo» o «in triplo» l'estableix el dret romà d'eviccions, que així és vagament evocat. Així s'explica que algunes clàusules expressives d'evicció —ben poques— continuessin mantenint la menció del «duplum».

El text que hem transcrit, a dreta llei no pot ser anomenat «clàusula d'evicció». Més aviat se li adiu el nom de «clàusula de fermesa». ¿Quin espai de temps transcorre entre la presència primera de les clàusules d'evicció i la seva generalització universal, que comporta correlativament una nova redacció de la clàusula de fermesa? Destaquem de nou, si cal, els límits geogràfics dels documents que tenim a disposició. En aquest àmbit les primeres eviccions expressives daten del darrer decenni del segle XII. I entre els anys 1230 i 1240 ja haurà esdevingut imprescindible.

Particularment a Amer, el notari Pere de Balbs en prescindia el 1210 i 1217.³ El successor d'aquest, Arnau de Croses podia passar sense la clàusula encara el 1235.⁴ Aquesta darrera és la data més pròxima a nosaltres que hem pogut trobar d'una escriptura mancada de clàusula d'evicció. A Girona, el canonge Bernat Esteve, notari públic de la ciutat, l'ometia el 1210.⁵ Tindrem avinentesa de documentar que després l'usà assíduament. A Vilabertran es troba a manca a una escriptura de 1226 del notari Adalbert.⁶ Pel caràcter de la lletra que escriu, aquest home devia ser ancià. Se'ns permeti també d'imaginar-lo una mica tradicionalista enfront d'un invent de notaris joves.

3. ACA, Monacals Amer, pergs. núms. 32 i 41.

4. *Ibid.*, núm. 60.

5. ACA, Monacals Amer, núm. 33.

6. Biblioteca de Catalunya, Arxiu, núm. 9.790.

Clàusules simples

Els primers exemples de clàusules d'evicció que hem trobat són redactats en una sola frase. Així aquesta, del notari Pere, canonge de Vilabertran, que data de 1195.⁷

Et promitto tibi et tuis ut de hoc non decipiam te nec tuos nec decipi patiar, sed faciam tibi et tuis iamdictum campum bonum in perpetuum.

També pot considerar-se com a clàusula simple, per bé que sigui més rica de conceptes, la que inseria el notari Carbó en un document del 1203, redactat a favor de l'abadia de Roses:⁸

Et promitto vobis per firmam stipulacionem quod predictum campum vobis faciam semper bonum tenere et expletare libere, sine aliquo vinculo et clamore, et eciam teneat vobis inde de eviccionem, unde omnia bona mea vobis obligo.

Més lacònicament el prevere Berenguer de Roses el 1226 es limitava a escriure:⁹

...obligantes nos et omnia nostra bona ubique habenda vobis et vestris de omni eviccionem.

És el mateix que escriu, amb addició d'algunes prolixitats, Arnau de Croses, notari d'Amer, el 1235:¹⁰

Et si in toto vel in parte in dicto honore evinceretur iuste vel iniuste, totum tibi vel tuis restituere et emendare promittimus sine aliqua dilatione.

Exceptuant el primer, aquests exemples coincideixen en esmentar l'evicció i l'obligació de béns (punts 3.7. i 4.1. de la clàusula que donem com a típica). Els conceptes del canonge Pere de Vilabertran cal posar-los en relació amb el punt 1.2. de la mateixa clàusula, ja que el «facere vendicionem bonam» és un sinònim de «vendicionem facere habere secure».

7. *Ibid.*, núm. 9.946.

8. Arxiu Diocesà de Girona, cartoral de Roses, núm. 63.

9. Roses, núm. 105.

10. ACA, Mon. Amer, núm. 59.

Clàusula simple subordinada

Quan la clàusula d'evicció és inserida dins d'altres clàusules d'ús acostumat en temps anteriors, es podria posar de manifest que la seva novetat no li ha permès d'adquirir autonomia redaccional. Així Pere, monjo d'Amer, la situa el 1208 com a oració gramatical adversativa de la clàusula de renúncia de drets: ¹¹

...tali condicione quod nos nec aliqua vivens persona per nos neque nostram vocem in omni predicto honore aliquid de cetero non exigamus nec exigere faciamus, imo simus inde vobis vestrisque successoribus deffensores et adiutores contra cunctos homines.

De manera similar el canonge Bernat Esteve, notari de Girona, unia el 1217 sota una sola promesa les clàusules de fermesa i d'evicció: ¹²

Promittendo per me et per omnes meos eam ratam et firmam habere et tenere, et esse defensorem et guarentem contra cunctam viventem personam.

Observem ací l'expressió «defensorem et guarentem», que perdurarà a Girona fins a la segona meitat del s. XIII, sense que hagi estat adoptada per les notaries empordanenques.

El prevere Arnau de Vilabertran uneix l'evicció a la menció de les lleis invalidants: ¹³

...quibus deceptis subvenitur, et promittimus vobis et vestris semper teneri de evicione.

Semblantment el monjo Ferrer d'Amer subordina a la menció de les lleis una clàusula d'evicció força complexa, en la qual crida l'atenció, com observarem més avall, que s'obliguin bèsties: ¹⁴

Ita quod aliquo iure scripto vel non scripto, ecclesiastico vel legali non valeat vos nec vestros contravenire,

si in toto vel in parte aliquid in dicto honore evinceretur, totum vobis et vestris restituere et emendare promitto sine aliqua dilacione et ab omni persona et personis deffendere et gardare, et hoc totum dono vobis et vestris in dicto honore et in aliis meis rebus mobilibus et immobilibus, et in avere et honore ubique, et in bestiis equitandis et non equitandis.

11. *Ibid.*, núm. 31.

12. RC, núm. 129.

13. Biblioteca de Catalunya, Arxiu, caps 7, document de 13-IX-1221.

14. ACA Mon. Amer., núm. 55, de 1233.

Clàusula bimembre: obligació de béns

Anomenem bimembre una clàusula que afegeix a la referència general d'una possibilitat d'evicció, una especificació concreta: la dels béns amb què el venedor es compromet a respondre de perjudicis soferts pel comprador en la tutela dels drets que ha adquirit. Ja el 1217 escriu Bartomeu Llogaia, notari de Castelló: ¹⁵

Et promittimus vobis bona fide per stipulacionem quod dictam vendicionem faciamus vobis et vestris tenere et habere atque expletare quiete et in bona pace, et tenemur vobis et vestris cum omnibus rebus nostris, quidquid sit et ubicumque sit, semper de eviccione.

Els conceptes de l'obligació de béns, que a la nostra escriptura típica es troben als paràgrafs 4.1. i 4.2., els incloua també de manera primerenca a una venda de béns situats a la Bisbal, Gelló, prevere de Guardiola, el 1223, amb expressions una mica diferents: ¹⁶

Et preterea bona fide et per stipulacionem promittimus quod prephata faciamus tibi et tuis habere et tenere in pace obligando ad hec de eviccione tibi et tuis nos nostrosque heredes et successores et omnia bona nostra presencia et futura.

El canonge gironí Bernat Esteve el 1224 s'estén més en la descripció de les possibles accions d'evicció, amb expressions que arribarien a ser d'ús estereotipat: ¹⁷

Et si dominus vel aliqua vivens persona ibi aliquid tibi tetigerit vel forifecerit sive emparaverit, et propter hoc damnum et gravamen [sustinueris]

hoc totum convenimus restituere tuo plano verbo sine sacramento et hoc totum donamus tibi et assignamus cum hoc eodem pignore et in omnibus aliis nostris rebus in habere et honore ubique.

Una clàusula bimembre que comprèn en la seva primera part l'evicció de fet i la de dret, l'usava, entre 1249 i 1261 com a mínim, el notari episcopal de la Bisbal Guillem Redorta: ¹⁸

Promittentes(a) tibi bona fide(b) quod totam predictam vendicionem faciamus vobis et vestris stare et esse bonam et firmam et tenere et habere in pace, et quod teneamur inde tibi et tuis de eviccione,

15. ADG, Roses, núm. 55.

16. ADG, Mitra, c. 15, núm. 50.

17. ACA, Mon. Amer, núm. 45.

18. ADG, Mitra, c. 15, núms. 66, 68 i 87.

obligando(c) ad hoc nos nostrosque heredes et successores tibi et tuis et omnia bona nostra mobilia et immobilia et semovencia, presencia et futura(d) ubique et semper(e).¹⁹

Concrecions de l'obligació de béns

Encara que es tracti d'un fet del qual hem trobat ben pocs exemples, sembla oportú d'observar que durant la primera meitat del segle algunes vegades s'obligaren d'evicció béns precisos i determinats.

Així succeeix en una escriptura per al monestir de Roses, closa per Joan, monjo de la mateixa casa, el 1211:²⁰

Insuper obligo eius domui pro predictis .C. et .XLVI. sol. barch., vel si ex toto ceciderit ipsa moneta barchinonensis, moneta boni auri et fini iustique ponderis ad computum .VII. sol. barch., unum de duobus quadris terre quos habeo per liberum alodium (...) ut tamdiu possideat predicta domus S. Maria prefatum quadrum in dominio suo et expletet donec aut in pace possideat predictam medietatem mansi, aut sibi restituatur prefata pecunia sine diminucione, si evicta fuerit ab aliqua persona de genere meo, quod non credo.

Hom notarà ací l'explicitació de la possible procedència de les eviccions; el fraccionament dels drets de propietat o de senyoria entre persones d'una mateixa família. Pel demés, ens ha cridat l'atenció que, almenys a Girona i a Amer, es donés com a garantia d'evicció el bestiar. A Girona, el notari Bernat Esteve redactava l'obligació de béns, amb data de 1225, d'aquesta forma:²¹

... et hoc contra donamus tibi in omnibus nostris bestiis cuius pili vel generis sint, et in omnibus aliis nostris rebus et avere et honore, prout melius dici vel intelligi potest ad tuum commodum.

De manera semblant, el monjo Ferrer d'Amer es referia el 1233 a bèsties de cavalcadura:²²

19. Text: ADG Mitra c. 15, núm. 66, de 1249. Collacionats; ADG Mitra c. 15, núm. 68, de 1261. *Ibid.* núm. 87, de 1263.

(a) Et convenimus, 1263; Et promitto, 1261. (b) *add.* et per firmam ac sollempnem stipulationem, 1261, 1263. (c) obligantes, 1263. (d) *add.* generaliter et specialiter, 1263. (e) ubique et semper *om.*, 1261.

20. ADG, Roses, núm. 95.

21. ADG, Mitra, c. 18, núm. 53; redacció anàloga de Bernat de Vic, notari de Girona, que data de 1233. *ibid.*, núm. 59.

22. ACA, Mon. Amer, núm. 55.

Et hoc totum dono vobis et vestris in dicto honore et in aliis meis rebus mobilibus et immobilibus et in avere et honore ubique et in bestiis equitandis et non equitandis.

Prestació de fermances

Durant un període de temps que sembla haver estat relativament breu, algunes eviccions es garantiren no amb obligació de béns, sinó donant fidejussors. Les sis mostres d'aquesta forma de garantia que hem trobat, i que procedeixen de Girona, Besalú, Roses i Vilabertran, se situen entre els límits cronològics de 1211 i 1233.²³

Les expressions usades a Roses el 1211²⁴ són una mica excepcionals, atesa la personalitat de qui donava la garantia, el comte d'Empúries. Per això el document, després de la promesa d'estar a l'evicció, segueix:

Insuper rogo dominum comitem Ugonem ut faciat tenere et possidere sepedictos tres campos dicte domui per liberum alodium in perpetuum. Et ego Ugo, comes Impuriarum, per me et omnes meos, rogatu et mandato N. et N. constituo me fidelem protectorem et defensorem sepedicte domui de supradictis campis.

El títol de protector i defensor assumit ací no té paral·lels a les altres escriptures de caire semblant. El concepte jurídic que aquestes empraren és el de «fideiussor i restitutor». La «fideiussio» és una forma de fiança per a tota mena d'obligacions que revestia la forma de contracte verbal i solemne per estipulació, contracte que forma part accessòriament de l'escriptura. El monjo Joan de Roses expressava així aquest concepte:²⁵

Et de omni eviccione dono vobis fideiussores sequentes (...)

Et ego N. et ego N., nos insimul et unusquisque de toto sumus fideiussores et fideles guarentes huius vendicionis et comparacionis domui S. Marie Rodarum perpetuo, precibus iamdicti N. et suorum, et de omni eviccione vendicionis pignora vendicionum [vel] accapiti ibi factorum tenemur vobis super omnibus rebus nostris nunc et in omni tempore.

23. 1211, notari Joan de Roses: Roses, núm. 16; 1214, igual notari: Roses número 108; 1216, notari Besalú, prevere d'Avinyonet: Vilabertran, núm. 266; 1220, notari Ramon de Prat, de Besalú: Vilabertran, núm. 267; 1225, notari Bernat Esteve, de Girona: ADG, Mitra, c. 18, núm. 53; 1233, notari Bernat de Vic, de Girona: ADG Mitra, c. 18, núm. 59.

24. ADG, Roses, núm. 16.

25. Escripura de 1214; ADG, Roses núm. 108.

Scriptura peculiar de garantia d'evicció

S'haurà observat que la prestació de fermances no es consolidà com a garantia d'evicció. La seva evolució sembla haver estat la d'un tempteig que no va reeixir. Com també fou un tempteig el fet de separar la clàusula d'evicció de l'escriptura principal de venda i donar-li autonomia pròpia. Més tard, al peu de les escriptures de venda, hi apareixeria, transcrit al mateix pergami, l'instrument d'època del preu; un procediment similar al que ara volem esmentar, si bé tingué vigència molt més llarga.

Hem trobat tres escriptures d'aquest caràcter; dues daten de 1225 i una de 1233.²⁶ Una és del canonge Bernat Esteve, i l'altra, de Bernat de Vic, tots dos de Girona. La tercera no és closa; n'ignorem el notari. La redacció no ofereix peculiaritats notables; s'inicia amb el «Sit notum cunctis quod ego N. per me et omnes meos convenio et per firmam stipulationem promitto vobis...» i s'hi afegeixen les expressions usuals de garantia d'evicció. La data, les signatures i la clausura del notari són les mateixes de l'escriptura principal, que es troba, com ja ha estat advertit, al mateix pergami.

L'eventualitat del plet

La complicació de la clàusula d'evicció havia de néixer de la descripció detallada dels possibles plets en els que el comprador es trobaria implicat, i les obligacions del venedor en cada una de les eventualitats. Progressivament les frases referents a aquests fets adquirien extensió. Amb tot, ja en la data, prou primerenca, de 1211 el monjo Joan de Roses descrivia de forma precisa els plets i obligacions del venedor:²⁷

Quod si qua persona cuiuslibet professionis in predictis tribus campis quidpiam forisfecerit predictae domui vel in iure traxerit voce mea vel parentum meorum,

ego substituo me et meos atque pono firmiter cum meis propriis expensis et meorum semper in causam illam donec predicta domus eos tres campos cum omni sinceritate sine dampno et gravamine aliquo possideat quiete, libere et potenter in pace, et sic similiter de omni eviccionem promitto teneri.

Aquesta flor no fa primavera. No seria sinó després de 1225 i encara sobretot al decenni successiu, que la clàusula d'evicció adoptaria de manera general les frases referents a l'eventualitat del plet. Un exemple de 1226,

26. ADG, Mitra, c. 18, núms. 53 i 59; c. 22, núm. 27.

27. ADG, Roses, núm. 16.

signat pel notari Ramon de Roses²⁸ desenvolupa la doble possibilitat d'evicció; evicció de fet («tetigerit, emparaverit») i evicció de dret («vellet evincere vendicionem»). També hi hem de subratllar l'obligació de satisfer el doble de l'evicció: a criteri nostre aquesta expressió empalma amb l'antiga del «componere duplum».

Si quis vero aliquid ibi tibi et tuis tetigerit, vel emparaverit aut contradixerit, me de eviccione tibi et tuis obligo et eiusdem eviccionis nomine duplam tibi vel tuis promitto, et soluta nichilominus hoc firmum maneat instrumentum et si forte aliqua persona vellet hanc a te vel tuis evincere vendicionem,

personam meam in iudicio vel extra pro te vel pro tuis sine omni tua tuorumque missione et expensa promitto exponere indilate.

Els sinònims del «tetigerit, emparaverit» podien multiplicar-se aviat, fins a arribar a la fórmula estereotipada. El 1228 escrivia Bernat Suriguer, notari de Castelló:²⁹

Si quis vobis ibi contradixerit, impudierit, molestaverit, perturbaverit vel forificerit...

Amb tot, les expressions no estaven fixades; se'n faltava de bon tros. Dos anys abans de Bernat Suriguer, un altre notari de la mateixa població, el prevere Pere, trobava sinònims que difícilment podrien emparentar-se amb els de Suriguer a través de la utilització de formularis.³⁰

Et si quis vobis ibi quid tetigerit, acceperit, abstulerit, vel imperaverit aliquo iure vel ratione...

Pel que es refereix a la segona part de l'expressió, allí on el comprador promet d'intervenir com a part a la causa d'evicció, es va difondre molt una fórmula de la qual podríem donar dotzenes d'exemples. L'obligació d'acudir al tribunal a defensar la cosa venuda la diria Suriguer i tants d'altres així:³¹

... promittens... nos ponere ante vos in omni causa et causis et cum nostris propriis missionibus et expensis ante ingressum cause sine omni vestra missione et dampno.

Qui sap si les paraules «ponere nos ante vos» retraduïen al llatí una

28. ADG, Roses, núm. 65.

29. ADG, Roses, núm. 81.

30. ADG, Roses, núm. 17.

31. ADG, Roses, núm. 83.

manera vernacla de dir. En tot cas era prou dura per a oïdes que s'anessin avesant al llatí clàssic. A Girona, Bernat de Vic, que se n'havia servit sovint l'evitava després de 1260³² i preferia una redacció més fluïda.

... ego et mei ad monicionem vestram vel vestrorum receptam satisfaciemus pro vobis et ante litis contestacionem in nos onus litigii suscipiemus et ducemus eam cum nostris missionibus et expensis a litis principio usque in finem.

S'advertirà, però, que Guillem des Quer, al punt 2.1. de la clàusula típica d'evicció que hem donat al principi, i que —recordem-ho— data de 1320, encara se servia del «ponemus nos ante vos».

Fórmula plena, amb opció de dur el plet

La darrera adquisició, en el redactat de les clàusules d'evicció, consistí en afegir a la penúltima frase, abans de la que es refereix a l'obligació de béns, un paràgraf on es diu que, si el comprador prefereix ser ell mateix actor de l'eventual causa d'evicció, el venedor es compromet a autoritzar-li-ho i a refer-li les despeses del plet. No n'hem localitzat cap exemple que datés d'abans de 1264. A la clàusula típica de Guillem des Quer designem aquest apartat amb el núm 3, i l'hem subdividit en set frases. Amb pocs anys de diferència (1264 i 1274) els notaris de Girona Bernat de Vic i Ramon de Cassà donaven força varietat a aquest paràgraf:³³

Bernat de Vic

a) Et si vos vel vestri in propriis personis causam malueritis ducere,

b) convenimus vobis restituere omnes expensas circa litem factas,

c) et omnia dampna et gravamina quas et que vos vel vestros facere vel sustinere modo aliquo oporteret rationibus supradictis,

Ramon de Cassà

a) aut vos vel vestri, si volueritis, possitis ipsam causam ducere per vosmetipsos, vobis tamen super hoc prius electione servata. Et si vos aut vestri elegeritis tractare et ducere causam in propria persona,

b) promitto vobis quod ego et mei successores reffundemus vobis et vestris omnes expensas circa litem factas,

c) et quicquid a vobis vel vestris evictum fuerit de predictis cum omni dampno, gravamine et interesse que inde vos vel vestros oportuerit facere aut modo aliquo sustinere,

32. RC, núm. 17, de 1268; RC, núm. 16, de 1273; escriu de forma semblant Ramon de Cassà, també notari de Girona, el 1274 a RC, núm. 18

33. Bernat de Vic: ADG, Mitra, c. 2, núm. 93; Ramon de Cassà: RC, núm. 18.

d) et quicquid et quantum a vobis d) sive obtineatis in causa, sive subevinceretur, sive obtineatis in causa, sive cumbatis. subcumbatis.

Per no multiplicar els textos observarem que aquests paràgrafs, que venien a apesantir una clàusula prou llarga, admetien afegitons. Ramon de Cassà el 1268³⁴ afegia al punt a) un «remittendo vobis ex pacto necessitatem denunciacionis» i al punt d) que «et credamini de omnibus, universis et singulis verbo simplici, sine aliquo sacramento et testium probacione», expressions que hom trobarà a la clàusula típica de Guillem des Quer, punts 3.3 i 3.7. També aquestes, per tant, assoliren la consolidació.

Conclusió

La clàusula d'evicció es va difondre amb notable rapidesa i es va desenvolupar a partir d'un nucli primitiu amb una certa lògica interna que respon a la mentalitat notarial d'acumular cauteles. Les redaccions estereotipades no s'imposaren sinó després de tempteigs no sols redaccionals, sinó també de fons, com l'ús dels fidejussors i l'assignació de penyores precises per complir-ne les obligacions.

Ha quedat prou clar, per medi de les escriptures del monjo Joan de Roses i de Bernat de Vic que un notari podia usar gran varietat de fórmules. Els exemples podrien ampliar-se: Guillem Pere de Castelló va redactar eviccions ben diferents el 1243, el 1245 i el 1248.³⁵ I Guillem Redorta, notari episcopal de la Bisbal, que el 1250 escrivia:³⁶

Verum si aliqua vivens persona aliquid ibi tibi vel tuis tetigerit, contradixerit, emparaverit, forifecerit, demandaverit, acclamaverit vel questionem aliquam sive demandam contra te vel tuos fecerit sive moverit...

podia el 1259 redactar:³⁷

Et si forte aliquid in vobis contrariatum vel ablatum vel forefactum fuerit ab aliqua persona vel pro petitione vel in petitione vel querimonia alicuius pecunie vel pro causa seu lite...

34. RC, núm. 17.

35. ADG, Roses, núms. 111, 116 i 117.

36. ADG, Mitra, c. 15, núm. 44.

37. ADG, Mitra, c. 15, núm. 25.

Caldrà, per tant, replantejar-se el problema de fins a quin punt els notaris del s. XIII seguien formularis, redactaven amb una certa capacitat d'inventiva o bé s'inspiraven en escriptures de col·legues seus capaços de renovar expressions. Del formulari a l'escriptura: heus ací una obvietat que creuríem haver relativitzat.